

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΟΙΚΟΣ

Ο Χριστιανισμός στην Ελλάδα

Ο Χριστιανισμός στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, η [Ορθόδοξη Εκκλησία](#), αναγνωρίζεται ως "επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα" στο Άρθρο 3 του Συντάγματος.^[88] Στην 1η παράγραφο του ίδιου άρθρου, το Σύνταγμα ρυθμίζει τις εκκλησιαστικές σχέσεις μεταξύ της "Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδας, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό" και της "Μεγάλης Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης", ενώ η 3η παράγραφος του ίδιου άρθρου απαγορεύει την επίσημη μετάφραση της [Αγίας Γραφής](#) χωρίς την έγκριση της Ορθόδοξης Εκκλησίας.^[88] Πάντως Στην Ελλάδα κατοχυρώνεται [συνταγματικά](#) το δικαίωμα της θρησκευτικής ανοχής και ελευθερίας στο Άρθρο 13 του Συντάγματος.^[89]

Στην Ελλάδα, έρευνα της [Καπα Research](#) το 2015, έδειξε πως το 45,9% δηλώνει πως δεν είναι θρησκευόμενοι, σε σχέση με μόλις 13,8% το 2001. Σε ερώτηση για πίστη σε θεό απάντησε θετικά το 74,2% ενώ αρνητικά το 17,4% (7,4% απάντησε "Δεν Γνωρίζω/Δεν Απαντώ"). Άθεοι δήλωσαν το 14,7% σε σχέση με μόλις 1,8% το 2006. Χριστιανοί Ορθόδοξοι δήλωσε το 81,4% σε σχέση με 96,9% το 2006.^{[90][91]}

Το μάθημα των θρησκευτικών στην Ελλάδα είναι υποχρεωτικό για όλους τους μαθητές, εξαίρεση μπορούν να ζητήσουν οι αλλόθρησκοι ενώ κάθε χρόνο, το υπουργείο παιδείας εκδίδει εγκυκλίους για [απαλλαγή από το μάθημα](#), που ισχύουν για 1 χρόνο. Το μάθημα παρόλο που αποκτά χαρακτήρα [θρησκειολογίας](#) κατά τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και κάνει εκτεταμένες αναφορές σε πολλές άλλες θρησκείες κατά κανόνα είναι ομολογιακό και εστιάζει στην επικρατούσα θρησκεία, τον Χριστιανισμό.^[92] Η ύλη του μαθήματος καθορίζεται από το [υπουργείο Παιδείας](#) και την [Ιερά Σύνοδο](#).

Κριτική και απολογητική

Μια έκδοση του *Summa Theologica*', ένα διάσημο απολογητικό έργο

Η κριτική στον Χριστιανισμό και τους Χριστιανούς ξεκινάει από την Αποστολική περίοδο, με την Καινή Διαθήκη να καταγράφει τις εντάσεις των οπαδών του Ιησού με τους Φαρισαίους και όσους αντέγραφαν τα ιερά

κείμενα.^[93] Τον 2ο αιώνα, ο Χριστιανισμός έτυχε κριτικής από τους Εβραίους για διάφορους λόγους, π.χ δεν εκπλήρωσε τις προφητείες της Βίβλου ο Ιησούς, δεδομένου ότι δεν είχε μια επιτυχημένη ζωή.^[94] Επιπρόσθετα, η θυσία εκ των προτέρων, για να αφαιρέσει αμαρτήματα που δεν έχουν πραγματοποιηθεί ακόμη, για όλους, δεν ταίριαζε με τις ιουδαϊκές τελετές. Επίσης, ο Θεός σύμφωνα με την Ιουδαϊκή παράδοση, έκρινε τους ανθρώπους για τις πράξεις τους, όχι για τα πιστεύω τους.^{[95][96]}

Η πρώτη κύρια συστηματική επίθεση κατά του Χριστιανισμού, προήλθε από τον Έλληνα φιλόσοφο Κέλσο ο οποίος έγραψε το Αληθής Λόγος μια πολεμική κατά των χριστιανών ως μη χρήσιμα μέλη της κοινωνίας.^{[97][98]} Σε απάντηση, ο Ωριγένης έκδωσε την πραγματεία του «Κόντρα στον Κέλσο», ένα σημαντικό έργο που βοήθησε τον Χριστιανισμό να κερδίσει ακαδημαϊκή αξιοπρέπεια.^[98]

Μέχρι τον 3ο αιώνα, η κριτική του Χριστιανισμού είχε γίνει πιο έντονη. Εξαπλώνονταν φήμες πως οι Χριστιανοί ήταν άθεοι, πως στις τελετές τους έτρωγαν ανθρώπινα μωρά και ασχολούνταν με αιμομικτικά όργια.^{[99][100]} Ο Νεοπλατωνιστής φιλόσοφος Πορφύριος στο δεκαπεντάτομο έργο του «Κατά Χριστιανών» έκανε μια συστηματική επίθεση στον Χριστιανισμό, βασιζόμενος κυρίως στις διδαχές του Πλωτίνου.^{[101][102]}

Ως τον 12ο αιώνα, το βιβλίο των Ιουδαίων Τόρα, ασκούσε κριτική στον Χριστιανισμό για ειδωλολατρεία, καθώς οι Χριστιανοί απέδιδαν θεότητα στον Ιησού ο οποίος είχε φυσικά σώμα.^[103] Τον 19ο αιώνα, ο Νίτσε ξεκίνησε να γράφει μια σειρά από πολεμικά βιβλία για τις «αφύσικες» διδαχές του Χριστιανισμού (πχ την σεξουαλική αποχή) και συνέχισε την κριτική του ως το τέλος της ζωής του.^[104] Τον 20ο αιώνα, ο φιλόσοφος Μπέρτραντ Ράσελ εξέφρασε την κριτική του στον Χριστιανισμό με το έργο Γιατί δεν είμαι Χριστιανός βασίζοντας την κριτική του σε λογικά επιχειρήματα.^[105]

Η κριτική του Χριστιανισμού συνεχίζεται ως τις μέρες μας. Για παράδειγμα, οι Ιουδαίοι και μουσουλμάνοι θεολόγοι ισχυρίζονται ότι το δόγμα της τριαδικότητας του Θεού είναι αντίθετο στον μονοθεϊσμό.^[106] Ο μελετητής της Καινής Διαθήκης Robert M. Price έχει περιγράψει την πιθανότητα πως ορισμένες ιστορίες της Βίβλου είναι βασισμένες σε μύθο, στο βιβλίο «The Christ Myth Theory and its problems» (Η θεωρία του μύθου του Ιησού, και τα προβλήματα της).^[107]

Η Χριστιανική απολογητική στοχεύει να διατηρήσει μια λογική βάση για τον Χριστιανισμό. Η χριστιανική απολογητική έχει πάρει διάφορες μορφές κατά τους αιώνες, ξεκινώντας από τον Απόστολο Παύλο. Ο Θωμάς Ακινάτης παρουσίασε πέντε επιχειρήματα για την ύπαρξη του Θεού στο έργο του *Summa Theologica*.^{[108][109]} Ο διάσημος απολογιτής G. K. Chesterton, έγραψε στις αρχές του 20ου αιώνα για τα πλεονεκτήματα της θρησκείας και συγκεκριμένα του Χριστιανισμού. Γνωστός για την χρήση των παραδόξων, ο Chesterton ισχυρίστηκε πως ενώ ο Χριστιανισμός έχει τα περισσότερα μυστήρια, είναι η πιο πρακτική θρησκεία.^{[110][111]} Ο φυσικός και ιερέας John Polkinghorne, στο έργο του (μαζί με άλλους) Ερωτήσεις για την Αλήθεια (Questions of Truth) συζητά την σχέση θρησκείας και επιστήμης, στο οποίο υπάρχει ο ισχυρισμός πως η διαστολή του σύμπαντος κατά την θεωρία της Μεγάλης Έκρηξης (big bang) είναι απόδειξη της ύπαρξης του Θεού.^[112]

Πηγές

1. ↑ From [Ancient Greek](#) Χριστός, *Khristós* ([Latinized](#) as *Christus*), translating [Hebrew](#) מָשִׁיחַ, *Māšîâh*, meaning "the [anointed](#) one", with the [Latin](#) suffixes *-ian* and *-itas*.
2. ↑ Zoll, Rachel (19 December 2011). [«Study: Christian population shifts from Europe»](#). Associated Press. <https://www.theguardian.com/world/feedarticle/10003271>. Ανακτήθηκε στις 25 February 2012.
3. ↑ [«The Global Religious Landscape: Christianity»](#) (PDF). Pew Research Center. December 2012. Ανακτήθηκε στις 30 July 2012.
4. ↑ 33.39% of ~7.2 billion world population (under the section 'People') [«World»](#). *The World Factbook*. CIA.
5. ↑ [«Christianity 2015: Religious Diversity and Personal Contact»](#) (PDF). gordonconwell.edu. January 2015. Ανακτήθηκε στις 29 May 2015.
6. ↑ ANALYSIS (19 December 2011). [«Global Christianity»](#). Pew Research Center. Ανακτήθηκε στις 17 August 2012.
7. ↑ Woodhead, Linda (2004). *Christianity: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, σελ. n.p..
8. ↑ Ιωάννου Ρωμανίδου, Συμβολική και Δογματική Θεολογία, Τόμος Α, σελ. 128 - 203
9. ↑ Ron Rhodes, *The Complete Guide to Christian Denominations*, Harvest House Publishers, 2005, [ISBN 0-7369-1289-4](#)
10. ↑ [«Divisions of Christianity»](#). North Virginia College. Ανακτήθηκε στις 31 December 2007.
11. ↑ [«The LDS Restorationist movement, including Mormon denominations»](#). Religious Tolerance. Ανακτήθηκε στις 31 December 2007.
12. ↑ [«Nicene Creed»](#). *Encyclopædia Britannica Online*. Encyclopædia Britannica. 2007. Ανακτήθηκε στις 31 December 2007.
13. ↑ [Sydney E. Ahlstrom](#), characterized [denominationalism](#) in America as "a virtual ecclesiology" that "first of all repudiates the insistences of the Roman Catholic church, the churches of the 'magisterial' Reformation, and of most sects that they alone are the true Church." (Ahlstrom, Sydney E.. Hall, David D. (2004). *A Religious History of the American People* (Revised έκδοση). Yale University Press, σελ. 381. [ISBN 978-0300100129](#). <https://books.google.com/books?id=5kFF6a1viGcC&pg=PA381#v=onepage&q=%22a%20virtual%20ecclesiology%22&f=false.>);
 - o Nash, Donald A. (Google pdf viewer). *Why the Churches of Christ are Not a Denomination* Donald Nash_pdf, σελ. 1-3. http://www.crownhillchurch.com/Why_the_Churches_of_Christ_Are_Not_A_Denomination.pdf. Ανακτήθηκε στις 17 June 2014. ;
 - o Wendell Winkler, [Christ's Church is not a Denomination](#);
 - o David E. Pratte (1999). [«Jesus Is Lord Free Online Bible Study Course Lesson 8, II. How Did Modern Denominations Begin?»](#). biblestudylessons.com. Ανακτήθηκε στις 17 June 2014.
14. ↑ [«Religion Flow Chart: Christianity»](#). *Faiths and Freedoms: Religious Diversity in New York City*. Macaulay Honors College at CUNY. Ανακτήθηκε στις 31 Μαρτίου 2015.
15. ↑ [«Branches of Christianity»](#). Waupun Area School District. Ανακτήθηκε στις 27 Μαρτίου 2015. Unknown parameter |city= ignored ([Βοήθεια](#))
16. ↑ Frilingos, Christopher (2004). *Spectacles of Empire: Monsters, Martyrs, and the Book of Revelation*, σελ. 118. [ISBN 9780812238228](#).

17. ↑ Alex Houen, Dominic Janes, (2014). *Martyrdom and Terrorism: Pre-modern to Contemporary Perspectives*. Oxford University Press,, σελ. 24. [ISBN 9780199959877](#).
18. ↑ R. Gerberding and J. H. Moran Cruz, *Medieval Worlds* (New York: Houghton Mifflin Company, 2004) p. 51
19. ↑ [Αλματάνω, στο: 19.0 19.1 «Cornelius»](#). *Catholic Encyclopedia*. New York: Robert Appleton Company. 1913. : "The baptism of Cornelius, a Gentile, is an important event in the history of the Early Church. The newly formed Church, within which thus far only those who were circumcised and observed the Law of Moses had been admitted, was now thrown open to the uncircumcised Gentiles without the obligation of submitting to the Jewish ceremonial laws."
20. ↑ [Circumcision: In Apocryphal and Rabbinical Literature](#) *Jewish Encyclopedia*: "Contact with Grecian life, especially at the games of the arena [which involved nudity], made this distinction obnoxious to the Hellenists, or antinationalists; and the consequence was their attempt to appear like the Greeks by epispasm ("making themselves foreskins"; I Macc. i. 15; Josephus, "Ant." xii. 5, § 1; Assumptio Mosis, viii.; I Cor. vii. 18;; Tosef., Shab. xv. 9; Yeb. 72a, b; Yer. Peah i. 16b; Yeb. viii. 9a). All the more did the law-observing Jews defy the edict of Antiochus Epiphanes prohibiting circumcision (I Macc. i. 48, 60; ii. 46); and the Jewish women showed their loyalty to the Law, even at the risk of their lives, by themselves circumcising their sons."; Hodges, Frederick, M. (2001). [«The Ideal Prepuce in Ancient Greece and Rome: Male Genital Aesthetics and Their Relation to Lipodermos, Circumcision, Foreskin Restoration, and the Kynodesme»](#) (PDF). *The Bulletin of the History of Medicine* 75 (Fall 2001): 375–405. [doi:10.1353/bhm.2001.0119](#). PMID 11568485. <http://www.cirp.org/library/history/hodges2/>. Ανακτήθηκε στις 24 July 2007.
21. ↑ E. Peterson, "Christianus" pp. 353–72
22. ↑ "As the existence of the Christians became more widely known, it became increasingly clear that they were (a) antisocial, in that they did not participate in the normal social life of their communities; (b) sacrilegious, in that they refused to worship the gods; and (c) dangerous, in that the gods did not take kindly to communities that harbored those who failed to offer them cult. By the end of the second century, the Christian apologist (literally, 'defender' of the faith) Tertullian complained about the widespread perception that Christians were the source of all disasters brought against the human race by the gods. 'They think the Christians the cause of every public disaster, of every affliction with which the people are visited. If the Tiber rises as high as the city walls, if the Nile does not send its waters up over the fields, if the heavens give no rain, if there is an earthquake, if there is famine or pestilence, straightway the cry is, "Away with the Christians to the lion!"' (Apology 40)" – [Bart D. Ehrman, *A Brief Introduction to the New Testament*](#) (Oxford University Press 2004 ([ISBN 978-0-19-536934-2](#))), pp. 313–314
23. ↑ de Ste. Croix, Geoffrey Ernest Maurice. "Why Were Early Christians Persecuted?". *Past & Present*, No. 26 (Nov., 1963), pp. 105–152.
24. ↑ Ewing, Todd W. (2007-06). [«Review of: Early Christianity»](#). *Bryn Mawr Classical Review*. ISSN 1055-7660. <http://bmcr.brynmawr.edu/2007/2007-06-11.html>.
25. ↑ *Spectacles of Empire: Monsters, Martyrs, and the Book of Revelation*. 2004, σελ. 118. [ISBN 9780812238228](#).
26. ↑ MOSS, C. R. (2013). The myth of persecution: how early Christians invented a Story of Martyrdom. New York, HarperOne.
27. ↑ Alex Houen, Dominic Janes, (2014). *Martyrdom and Terrorism: Pre-modern to Contemporary Perspectives*. Oxford University Press,, σελ. 24. [ISBN 9780199959877](#).

28. ↑ Gaddis, Michael (2005). *There Is No Crime for Those Who Have Christ: Religious Violence in the Christian Roman Empire*. University of California Press. [ISBN 0-520-24104-5](#).
29. ↑ Michael Whitby, et al. eds. *Christian Persecution, Martyrdom and Orthodoxy* (2006) [online edition](#)
30. ↑ Rodney Stark. *The Rise of Christianity*. Princeton: Princeton University Press 1996.
31. ↑ Dag Øistein Endsjø. *Greek Resurrection Beliefs and the Success of Christianity*. New York: Palgrave Macmillan 2009.
32. ↑ Gibbon, Edward, *History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, Chapter Fifteen. in 6 volumes at the [Internet Archive](#).
33. ↑ «Christianizing the Roman Empire | Yale University Press». yalebooks.yale.edu. Ανακτήθηκε στις 2017-12-14.
34. ↑ «Κωνσταντίνος Α'». el.wikipedia.org. Ανακτήθηκε στις 1/7/2017. Ελέγχτε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate= (βοήθεια)
35. ↑ Αθανάσιος Παπαγεωργίου, «Η Κύπρος κατά τους Βυζαντινούς χρόνους», Κύπρος : Ιστορία, προβλήματα και αγώνες του λαού της, (επιμέλεια Γιώργος Τενεκίδης, Γιάννος Κρανιδιώτης), εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2000, σελ.33-34
36. ↑ Θεοδοσιανός Κώδιξ 16.1.2. Διαθέσιμο το απόσπασμα στα λατινικά [εδώ](#), στον ιστότοπο [ancientrome.ru](#).
37. ↑ Παναγιώτης Δρακόπουλος, *Μεσαίωνας - Ελληνικός και Δυτικός (Φιλοσοφία και προφητεία)*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 2002. Διαθέσιμο απόσπασμα [εδώ](#), στον ιστότοπο [myriobiblos.gr](#).
38. ↑ Θεοδοσιανός Κώδιξ 16.7.1. Διαθέσιμο το απόσπασμα στα λατινικά [εδώ](#), στον ιστότοπο [ancientrome.ru](#).
39. ↑ Θεοδοσιανός Κώδιξ 16.10.7. Διαθέσιμο το απόσπασμα στα λατινικά [εδώ](#), στον ιστότοπο [ancientrome.ru](#).
40. ↑ «Εάν κάποια αγάλματα βρίσκονται ακόμη μέσα στους Ναούς και τα ιερά και έχουν δεχθεί ή δέχονται ακόμη την λατρεία των ειδωλολατρών, όπου κι αν συμβαίνει αυτό, θα ξεριζωθούν εκ θεμελίων, αναγνωρίζοντας ότι αυτό έχει διαταχθεί κατ' επανάληψη και πολύ συχνά. Τα ίδια τα κτίρια των Ναών που βρίσκονται μέσα σε πόλεις ή κωμοπόλεις, ή έξω από αυτές, θα παραδοθούν σε δημόσια χρήση και θα καταστραφούν οι ανά τόπους βωμοί». (Θεοδοσιανός Κώδιξ 16.10.19. Διαθέσιμο το απόσπασμα στα λατινικά [εδώ](#), στον ιστότοπο [ancientrome.ru](#).) «Απαγορεύουμε σε εκείνους που έχουν μιαρές ειδωλολατρικές πεποιθήσεις να προσφέρουν τις καταραμένες τους θυσίες και να ασκούν όλες τις άλλες καταδικαστέες πρακτικές τους. Διατάσσουμε δε όλα τα ιερά και οι Ναοί τους που στέκουν ακόμη, να καταστραφούν με πρωτοβουλία των τοπικών διοικητών και να εξαγνισθούν τα απομεινάρια τους με την ύψωση του σημείου της σεβαστής χριστιανικής θρησκείας. Όλοι ας γνωρίζουν ότι αν παραβάτης του παρόντος νόμου παραπεμφθεί με επαρκείς αποδείξεις ενώπιον δικαστού, θα τιμωρηθεί με την ποινή του θανάτου». (Θεοδοσιανός Κώδιξ 16.10.25. Διαθέσιμο το απόσπασμα στα λατινικά [εδώ](#), στον ιστότοπο [ancientrome.ru](#).)
41. ↑ Σύμφωνα με τις παραπομπές του Κυρ. Σιμόπουλου και άλλων ερευνητών, συγκεκριμένο διάταγμα για κατεδάφιση Ελληνικών ναών (με μικρή σχετικά εφαρμογή στην πράξη και αυτού ακόμη) εξεδόθη από τον Αρκάδιο και μετά, όχι από τον Μέγα Θεοδόσιο.
42. ↑ Θεοδοσιανός Κώδιξ 16.10.10. Διαθέσιμο το απόσπασμα στα λατινικά [εδώ](#), στον ιστότοπο [ancientrome.ru](#).
43. ↑ «Στο επίπεδο του λαού, οι πιο άσπονδοι εχθροί του παγανισμού ήταν οι μοναχοί. [...] Οι μοναχοί είχαν ενεργή συμμετοχή στις διαμάχες σχετικά με τα ορθά χριστιανικά δόγματα. [...] Οι μοναχοί δεν έδειχναν κανένα έλεος στους παγανιστές. Όταν οι όχλοι κατέστρεφαν παγανιστικούς ναούς, οι μοναχοί

- ήταν συνήθως στον πυρήνα τους». (James Allan Evans, *The Emperor Justinian and the Byzantine Empire*, Greenwood Press, 2005, σελ. xxvii, xxviii)
44. ↑ Dr Sophie Lunn-Rockliffe (17/2/2017). [«Christianity and the Roman Empire»](#). *British Broadcasting Corporation (BBC)*. Ανακτήθηκε στις 2/7/2017. Ελέγξτε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate=, |date= ([Βοήθεια](#))
45. ↑ [«Legitimization Under Constantine»](#). Ανακτήθηκε στις 1/7/2017. Ελέγξτε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate= ([Βοήθεια](#))
46. ↑ [academia.edu](#), Averil Cameron, "Christian conversion in late antiquity: some issues", σ. 14
47. ↑ Averil Cameron, "Christian conversion in late antiquity: some issues", στο Arietta Papaconstantinou, Daniel L. Schwartz, "Conversion in Late Antiquity: Christianity, Islam, and Beyond", Routledge, 3 Mar 2016, σ. 16 και στο [academia.edu](#), σ. 22
48. ↑ Τσουλκανάκης Δημήτριος, "Η βυζαντινή παρουσία στους Αγίους Τόπους από το Μέγα Κωνσταντίνο έως την αραβική κατάκτηση", διδακτορική διατριβή, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Βόλος, 2011, σ. 9
49. ↑ Gonzalez, *The Story of Christianity*, pp. 238–42.
50. ↑ "Gonzalez-p238"
51. ↑ Rudy, *The Universities of Europe, 1100–1914*, p. 40
52. ↑ Gonzalez, *The Story of Christianity*, pp. 305, 312, 314f..
53. ↑ Gonzalez, *The Story of Christianity*, pp. 292–300.
54. ↑ Riley-Smith. *The Oxford History of the Crusades*.
55. ↑ The Western Church was called Latin at the time by the Eastern Christians and non Christians due to its conducting of its rituals and affairs in the Latin language
56. ↑ [«The Great Schism: The Estrangement of Eastern and Western Christendom»](#). Orthodox Information Centre. Ανακτήθηκε στις 26 May 2007.
57. ↑ Duffy, *Saints and Sinners* (1997), p. 91
58. ↑ Gonzalez, *The Story of Christianity*, pp. 300, 304–05.
59. ↑ Gonzalez, *The Story of Christianity*, pp. 310, 383, 385, 391.
60. ↑ [Lea, Henry Charles](#) (1888). «Chapter VII. The Inquisition Founded». *A History of the Inquisition In The Middle Ages*. 1. [ISBN 1-152-29621-3](#). «*The judicial use of torture was as yet happily unknown....*»
61. ↑ Bishop, J (2006). [Aquinas on Torture](#) New Blackfriars, 87:229.
62. ↑ Peters, Edwards. "Inquisition", p. 12.
63. ↑ Levack, *The Witch-Hunt in Early Modern Europe*, (49)
64. ↑ Heinrich Institoris, Heinrich, Sprenger, Jakob, Summers, Montague; *The Malleus maleficarum* of Heinrich Kramer and James Sprenger; Dover Publications; New edition, 1 June 1971; ([ISBN 0-486-22802-9](#))
65. ↑ Brian P. Levack (στα German), *The Witch-Hunt in Early Modern Europe* (London/New York 2013 έκδοση), p. 110, «„The period during which all of this reforming activity and conflict took place, the age of the Reformation, spanned the years 1520-1650. Since these years include the period when witch-hunting was most intense, some historians have claimed that the Reformation served as the mainspring of the entire European witch-hunt.“»
66. ↑ Gustav Henningsen, *The Database of the Spanish Inquisition. The relaciones de causas project revisited*, in: Heinz Mohnhaupt, Dieter Simon, *Vorträge zur Justizforschung*, Vittorio Klostermann, 1992, pp. 43-85.
67. ↑ ["Vatican downgrades Inquisition Toll"](#), The Associated Press, 2012
68. ↑ W. Monter, *Frontiers of Heresy: The Spanish Inquisition from the Basque Lands to Sicily*, Cambridge 2003, p. 53.
69. ↑ Jean-Pierre Dedieu, *Los Cuatro Tiempos*, in Bartolomé Benassar, *Inquisición Española: poder político y control social*, pp. 15-39.

70. ↑ H. Kamen, *Inkwizycja Hiszpańska*, Warszawa 2005, p. 62; and H. Rawlings, *The Spanish Inquisition*, Blackwell Publishing 2004, p. 15.
71. ↑ «[Vatican downgrades Inquisition toll](#)». *Nbcnews.com*. 15 June 2004. Ανακτήθηκε στις 13 October 2017.
72. ↑ Iarocci, Michael P. (2006). *Properties of Modernity*. Vanderbilt University Press, σελ. 218. ISBN 0-8265-1522-3. 3. https://books.google.com/books?vid=ISBN0826515223&id=CuliwYNyvSUC&pg=PA218&lpg=PA218&sig=DOZYfMfF_RBMgzsbt8KfXVqO3y4.
73. ↑ Iarocci, Michael P. (2006). *Properties of Modernity*. Vanderbilt University Press, σελ. 218. ISBN 0-8265-1522-3. 3. https://books.google.com/books?vid=ISBN0826515223&id=CuliwYNyvSUC&pg=PA218&lpg=PA218&sig=DOZYfMfF_RBMgzsbt8KfXVqO3y4.
74. ↑ Edward Peters, "Inquisition", University of California Press, 14 Απρ 1989, σ. 3
75. ↑ Henry Kamen, στο ντοκυμαντέρ "The Myth of the Spanish Inquisition", BBC, Timewatch, 1994, 14:00-14:30 λεπτό. Διαθέσιμο στο youtube, [1], [2]
76. ↑ [Kamen, Henry](#) (2014). *The Spanish Inquisition : A Historical Revision*. New Haven: Yale University Press, σελ. 375. ISBN 978-0-300-18051-0.
77. ↑ [Thomas F. Madden, "Investigating the popular myth"](#), 18 Ιουνίου 2004
78. ↑ H. Kamen και Stephen Haliczer, στο ντοκυμαντέρ "The Myth of the Spanish Inquisition", BBC, Timewatch, 1994. 17:10-19:30 λ. Διαθέσιμο στο youtube, [3], [4]
79. ↑ Simon. *Great Ages of Man: The Reformation*. p. 7.
80. ↑ [Αλμπάνω, στο: 80.0 80.1](#) Simon. *Great Ages of Man: The Reformation*. pp. 39, 55–61.
81. ↑ Bokenkotter, *A Concise History of the Catholic Church*, pp. 242–44.
82. ↑ A general overview about the English discussion is given in Coffey, *Persecution and Toleration in Protestant England 1558–1689*.
83. ↑ Novak, Michael (1988). *Catholic social thought and liberal institutions: Freedom with justice*. Transaction, σελ. 63. ISBN 978-0-88738-763-0. <https://books.google.com/books?id=7pb1GDmxA1UC&pg=PA63>.
84. ↑ Mortimer Chambers, *The Western Experience* (vol. 2) chapter 21.
85. ↑ Inside Central Asia: A Political and Cultural History, by Dilip Hiro. Penguin, 2009.
86. ↑ Geoffrey Blainey; *A Short History of Christianity*; Viking; 2011; p.494"
87. ↑ «[Religion may become extinct in nine nations, study says](#)». *BBC News*. 22 March 2011. <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-12811197>.
88. ↑ [Άλμα πάνω, στο: 88.0 88.1 Άρθρο 3](#), Σύνταγμα της Ελλάδας
89. ↑ [Άρθρο 13](#), Σύνταγμα της Ελλάδας
90. ↑ Χιώτης, Βασίλης (11/04/2015). [«Δημοσκόπηση Κάπα Research: Χριστιανοί ορθόδοξοι αλλά... μια φορά τον χρόνο»](#). *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε στις 10/8/2017. Ελέγχετε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate=, |date= (βοήθεια)
91. ↑ καπα Research (14-04-2015). [«Έρευνα για το Πάσχα και τη Θρησκεία»](#). Ανακτήθηκε στις 10/8/2017. Ελέγχετε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate=, |date= (βοήθεια)
92. ↑ [«Το μάθημα των Θρησκευτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση»](#). *HuffPost Greece*. 2016-10-01. http://www.huffingtonpost.gr/sotiris-mitalexis/-_7611_b_12254268.html. Ανακτήθηκε στις 2018-01-01.
93. ↑ *International Standard Bible Encyclopedia: E-J* by Geoffrey W. Bromiley 1982 (ISBN 0-8028-3782-4) page 175
94. ↑ *Jews and Christians: The Parting of the Ways, A.D. 70 to 135* by James D. G. Dunn 1999 (ISBN 0-8028-4498-7) pages 112–113
95. ↑ Asher Norman *Twenty-six Reasons why Jews Don't Believe in Jesus* Feldheim Publishers 2007 (ISBN 978-0-977-19370-7) page 11

96. ↑ Keith Akers The Lost Religion of Jesus: Simple Living and Nonviolence in Early Christianity *Lantern Books 2000* ([ISBN 978-1-930-05126-3](#)) page 103
97. ↑ Ferguson, Everett (1993). *Backgrounds of Early Christianity* (second έκδοση). Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, σελ. 562–564. [ISBN 0-8028-0669-4](#).
98. ↑ [Αλμαπάνω, στο: 98.0 98.1](#) Olson, Roger E. (1999), *The Story of Christian Theology: Twenty Centuries of Tradition & Reform*, Downers Grove, Illinois: InterVarsity Press, σελ. 101, [ISBN 978-0-8308-1505-0](#), <https://books.google.com/?id=zxexBAwAAQBAJ&pg=PA100>
99. ↑ Ferguson, Everett (1993). *Backgrounds of Early Christianity* (second έκδοση). Grand Rapids, Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, σελ. 556–561. [ISBN 0-8028-0669-4](#).
100. ↑ Sherwin-White, A. N. (April 1964). «Why Were the Early Christians Persecuted? -- An Amendment». *Past and Present* (27): 23–27.
101. ↑ *The Encyclopedia of Christian Literature, Volume 1* by George Thomas Kurian and James Smith 2010 ([ISBN 0-8108-6987-X](#)) page 527
102. ↑ *Apologetic Discourse and the Scribal Tradition* by Wayne Campbell Kannaday 2005 ([ISBN 90-04-13085-3](#)) pages 32–33
103. ↑ *A Dictionary Of Jewish-Christian Relations* by Edward Kessler, Neil Wenborn 2005 ([ISBN 0-521-82692-6](#)) page 168
104. ↑ *The Cambridge Companion to Nietzsche* by Bernd Magnus, Kathleen Marie Higgins 1996 ([ISBN 0-521-36767-0](#)) pages 90–93
105. ↑ *Russell on Religion: Selections from the Writings of Bertrand Russell* by Bertrand Russell, Stefan Andersson and Louis Greenspan 1999 ([ISBN 0-415-18091-0](#)) pages 77–87
106. ↑ *Christianity: An Introduction* by Alister E. McGrath 2006 ([ISBN 1-4051-0899-1](#)) pp. 125–126.
107. ↑ "The Christ Myth Theory and its Problems", published 2011 by American Atheist press, Cranford, New Jersey, ([ISBN 1-57884-017-1](#))
108. ↑ Dulles, Avery Robert Cardinal (2005). *A History of Apologetics*. San Francisco: Ignatius Press, σελ. 120. [ISBN 0-89870-933-4](#).
109. ↑ L Russ Bush, επιμ. (1983). *Classical Readings in Christian Apologetics*. Grand Rapids: Zondervan, σελ. 275. [ISBN 0-310-45641-X](#).
110. ↑ (<http://www.chesterton.org/why-i-believe-in-christianity/>)
111. ↑ Hauser, Chris (History major, Dartmouth College class of 2014) (Fall 2011). [«Faith and Paradox: G.K. Chesterton's Philosophy of Christian Paradox»](#). *The Dartmouth Apologia: A Journal of Christian Thought* 6 (1): 16–20. <http://issuu.com/apologia/docs/apol11sv25>. Ανακτήθηκε στις 29 March 2015.
112. ↑ Howson, Colin (28 July 2011). *Objecting to God*. Cambridge University Press, σελ. 92. [ISBN 9781139498562](#). «Nor is the agreement coincidental, according to a substantial constituency of religious apologists, who regard the inflationary Big Bang model as direct evidence for God. John Lennox, a mathematician at the University of Oxford, tells us that 'even if the non-believers don't like it, the Big Bang fits in exactly with the Christian narrative of creation'. ... William Lane Craig is another who claims that the Biblical account is corroborated by Big Bang cosmology. Lane Craig also claims that there is a prior proof that there is a God who created this universe.»

Θρησκευτικός αυτοπροσδιορισμός στην Ελλάδα (2017)

[«Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe \(Αγγλικά\)»](#). Pew Research Center. 10 Μαΐου 2017.

Ανατολική Ορθοδοξία (90%) Άθρησκοι (4%)

Άλλα Χριστιανικά Δόγματα (πλην Καθολικισμού) (3%)

Ισλάμ (2%)

Καθολικισμός & άλλα θρησκεύματα (1%)

Η ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ως **θρησκεία στην Ελλάδα**, εννοούνται όλες οι θρησκευτικές-λατρευτικές πρακτικές που ασκούνται στο ελλαδικό γεωγραφικό πλαίσιο, την γενική περιοχή όπου αντιστοιχεί περίπου στα σύγχρονα όρια του κράτους της Ελλάδας. Θρησκείες υπήρχαν στην Ελλάδα από αρκετά ανιμιστικά στοιχεία. Κατά την νεολιθική εποχή υπήρχαν θρησκείες με αρκετά ανιμιστικά στοιχεία. Κατά την αρχαϊκή εποχή αναπτύχθηκε η ηρωϊκή λατρεία και θεότητες από την μυκηναϊκή περίοδο συγχωνεύτηκαν με ελληνικούς Θεούς. Στις αρχές της πρώτης χιλιετίας διαδόθηκε ο χριστιανισμός. Επί Μεγάλου Κωνσταντίνου και Θεοδοσίου Α' απαγορεύτηκε η δημόσια λατρεία των εθνικών με τιμωρία την ποινή του θανάτου.^{[3][4][5]} Στο Βυζάντιο η Ελλάδα ήταν χριστιανική, ενώ κατά την Τουρκοκρατία η Εκκλησία εντάχθηκε στον φορολογικό μηχανισμό των Οθωμανών και διατήρησε τα προνόμια της.^[6] Το πρώτο σύνταγμα των επαναστατικών χρόνων ανακήρυξε την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία ως την «επικρατούσα θρησκεία» στην Ελλάδα^[7], διάταξη που ισχύει και σήμερα^[8]. Το σύνταγμα της Ελλάδας επίσης κατοχυρώνει την ανεξιθρησκεία.^[9]

Στην Ελλάδα, το 79% του πληθυσμού πιστεύει στην ύπαρξη του Θεού, το 16% δηλώνει πίστη σε κάποια ανώτερη δύναμη, ενώ το 4% δεν πιστεύει σε τίποτε από τα δύο^[10]. Σύμφωνα με πρόσφατη έρευνα, το 51,9% δηλώνει «θρησκευόμενο ανεξάρτητα από το αν πηγαίνει ή όχι στην εκκλησία», ενώ το 45,9% «μη θρησκευόμενο ανεξάρτητα από το αν πηγαίνει ή όχι στην εκκλησία»^[11]. Η πολυπληθέστερη θρησκευτική κοινότητα είναι η ανατολική ορθόδοξη^[12]. Άλλα θρησκεύματα με μεγάλο αριθμό πιστών είναι ο ισλαμισμός (2%), ο καθολικισμός (λιγότερο από 1%) και άλλα χριστιανικά δόγματα (3% του πληθυσμού), ενώ περίπου το 4% δηλώνει άθρησκο σε κάποιες έρευνες^[12]. Η τελευταία Ελληνική απογραφή που κατέγραψε το θρήσκευμα των κατοίκων της χώρας έγινε το 1951, ενώ έκτοτε η ερώτηση απαλείφθηκε από τις επόμενες γενικές απογραφές πληθυσμού [1]

Αρχαίες ελληνικές θρησκείες

Θρησκευτικές-λατρευτικές πρακτικές στον ελληνικό γεωγραφικό χώρο ασκούνταν ήδη από την προϊστορία με αρκετά ανιμιστικά στοιχεία. Βάσει της αρχαιολογικής μαρτυρίας σε ό,τι αφορά στα ταφικά έθιμα του νεολιθικού ανθρώπου, που υποδηλώνουν σεβασμό στους νεκρούς και πίστη στη μεταθανάτια ζωή, δόθηκε θρησκευτική ερμηνεία τόσο από την Μαρίγια Γκιμπούτας όσο και από τον Κόλιν Ρένφριου. Οι δύο ερμηνείες βασίζονται στα ευρήματα της κοινής τους ανασκαφής στην αρχαιολογική θέση Σιταγροί, αλλά καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα^[13]. Όσον αφορά στη μινωική^[2] και μυκηναϊκή θρησκεία, υφίσταται η άποψη ότι η συγκεκριμένη προϊστορική θρησκευτική περίοδος επικεντρωνόταν στη λατρεία μιας

παγκόσμιας φυσικής θεάς και του αρσενικού της αντίστοιχου που αναπαριστούσε τον ημερολογιακό κύκλο της φυσικής βλάστησης^[14].

Οι λατρευτικές συνήθειες φαίνεται πως άλλαξαν κατά την αρχαϊκή εποχή με την εμφάνιση υπαίθριων λατρευτικών κέντρων, με παράλληλη ανάπτυξη της ηρωικής λατρείας. Θεότητες γνωστές από την μυκηναϊκή περίοδο συγχωνεύονται με τους ελληνικούς θεούς και υπό την επίδραση του Ησιόδου και του Ομήρου σταθεροποιούνται και τυποποιούνται κατά την κλασική περίοδο σε ενιαίο πάνθεο με κατά τόπους διαφοροποιήσεις. Η θρησκευτική λατρεία αποκτά ισχυρό αστικό χαρακτήρα στην περίοδο της θεμελίωσης της πόλεως με λατρευτικό σκοπό την εξασφάλιση της εύνοιας των θεών για ατομική και κοινοτική ευημερία. Η θρησκεία στον ελληνιστικό και ρωμαϊκό κόσμο υπέστη σημαντικές τροποποιήσεις. Στα πλαίσια του ρωμαϊκού συγκρητισμού στην αρχαία Ελλάδα εμφανίζονται ιερά νέων μυστηριακών θεοτήτων και η αστική θρησκεία αναμιγνύεται με παρεμφερείς παραδόσεις της Εγγύς Ανατολής.

Μετά την εμφάνιση του Χριστιανισμού

Οι Πράξεις των Αποστόλων αναφέρουν ότι ο Απόστολος Παύλος κήρυξε στους Φιλίππους^[15], τη Θεσσαλονίκη, τη Βέροια, την Αθήνα^[16] και την Κόρινθο^[17]. Η πρώτη Ελλαδίτισσα που πίστεψε στο κήρυγμά του ήταν η Λυδία ή Φιλιππησία^[18]. Οι Πράξεις καταγράφουν επίσης τη δράση του Αποστόλου Απολλώ στην Κόρινθο^[19]. Η Αποκάλυψη του Ιωάννου γράφτηκε στην Πάτμο^[20]. Μέχρι τα τέλη του 2ου αιώνα, η Στερεά Ελλάδα και η Πελοπόννησος, η Ήπειρος, η Θεσσαλία και η Θράκη είχαν δεχθεί το κήρυγμα της νέας θρησκείας.^[21]

Ο Αυτοκράτορας Δέκιος διέταξε επί ποινή θανάτου τους υπηκόους του σε όλη την αυτοκρατορία να θυσιάσουν στους θεούς, λαμβάνοντας πιστοποιητικό από τους επάρχους^[22]. Κατά τη βασιλεία του Διοκλητιανού, εξαπολύθηκε διωγμός κατά των Χριστιανών της αυτοκρατορίας, με ιδιαίτερη ένταση στο ανατολικό της κομμάτι, όπου ανήκε η Ελλάδα^[23]. Οι Χριστιανοί απαγορευόταν να συνέρχονται σε λατρεία, ενώ οι γραφές, τα λειτουργικά τους βιβλία και οι χώροι λατρείας τους έπρεπε να καταστραφούν^[24]. Αργότερα, οι Χριστιανοί μαζί με όλους τους πολίτες υποχρεώθηκαν να προσφέρουν θυσία στους θεούς των εθνικών, ενώ όποιος αρνούνταν έπρεπε να υποστεί θάνατο^[25]. Ο Γαλέριος, Αύγουστος της Ανατολής, συνέχισε τους διωγμούς μέχρι τις 30 Απριλίου 311, οπότε σταμάτησαν οι διωγμοί των Χριστιανών στην Ελλάδα^[26].

Οι διώξεις παγανιστών στην Ρωμαϊκή αυτοκρατορία ξεκίνησαν την τελευταία περίοδο της κυριαρχίας του Μέγα Κωνσταντίνου, όταν διέταξε την καταστροφή ορισμένων Ναών των εθνικών θρησκειών.^{[27][28]} Ο γιος του Κωνσταντίνου, Κωνστάντιος Β',^[29] διέταξε κλείσιμο κάθε παγανιστικού ναού και απαγόρευσε τις παγανιστικές θυσίες με την ποινή του θανάτου^[30]. Από τον 361 εως το 375 μΧ ήτανε μια περίοδος σχετικής ανεκτικότητας του παγανισμού.

Το 381, ο Θεοδόσιος Α' με το Διάταγμα της Θεσσαλονίκης εγκατέστησε την Ορθόδοξη Καθολική πίστη ως την επίσημη θρησκεία της αυτοκρατορίας και απαγόρευσε τη χρήση της λέξης «εκκλησία» από τους αιρετικούς^[31]. Στις 8 Νοεμβρίου 392, ο Θεοδόσιος εξέδωσε διάταγμα με το οποίο απαγόρευε

πλήρως τη λατρεία των θεών των εθνικών^[32] και τιμωρούσε με την ποινή του θανάτου τους ιερείς που θα εκτελούσαν θυσίες ή τους μάντεις που θα ασκούσαν τη μαντική τέχνη^[33].

Σύμφωνα με την Averil Cameron, είναι πολύ δύσκολο να απαντηθεί το ερώτημα πώς εκχριστιανίστηκε η Ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Ναι μεν οι διαταγές του Θεοδοσίου είχαν σκοπό τις διώξεις του παγανισμού, όμως αυτές οι νομοθεσίες μάλλον είχαν περιορισμένη εφαρμογή και εκδίδονταν και επανεκδίδονταν για χάρη κάποιων τοπικών αιτημάτων. Το κράτος σπανίως μπορούσε να επιβάλλει την εφαρμογή τέτοιων νόμων και σπανίως το έκανε. Θεωρούνται αμφιλεγόμενοι οι θρησκευτικοί στόχοι και η σχετική νομοθεσία του Μεγάλου Κωνσταντίνου και μερικοί μελετητές αμφισβητούν την εφαρμογή των φιλο-χριστιανικών νόμων. Ο εκχριστιανισμός της Ανατολικής Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας προχώρησε σταδιακά, χωρίς να μπορεί να εκτιμηθεί ο βαθμός εκχριστιανισμού σε κάθε εποχή. Υπήρχε σημαντική αλληλοεπικάλυψη παγανισμού και Χριστιανισμού κατά την ύστερη αρχαιότητα. Ωστόσο, πολλές χριστιανικές πηγές της εποχής κάνουν μια συντονισμένη προσπάθεια να δείξουν έναν σαφη διαχωρισμό μεταξύ των θρησκειών, έχοντας ως στόχο να ισχυριστούν θρίαμβο του Χριστιανισμού.^[34] Σύμφωνα πάλι με την Averil Cameron, υπήρχε χριστιανική βία τόσο κατά των παγανιστών, όσο και μεταξύ των χριστιανών.^[35]

Σύμφωνα με τον Τσουλανάκη Δημήτριο, πριν έλθει στην εξουσία ο Μ. Κωνσταντίνος ο Χριστιανισμός ήταν ήδη ανεπτυγμένος στις ανατολικές επαρχίες. Ήταν η καλύτερα οργανωμένη θρησκευτική και κοινωνική δύναμη, και σημαντικός παράγοντας του ιδιωτικού βίου της ρωμαϊκής κοινωνίας. Επομένως ο αυτοκράτορας έπρεπε να συνυπολογίσει τον Χριστιανισμό στη διαμόρφωση της πολιτικής του. Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός αναφέρει ότι στην επαρχία Αραβία οι χριστιανοί ήδη αποτελούσαν σχεδόν το ήμισυ του τοπικού πληθυσμού στις αρχές της δεκαετίας του 360.^[36]

Κατά τους Βυζαντινούς χρόνους, πολλοί κάτοικοι της Ελλάδας διακρίθηκαν στην Ορθόδοξη θεολογία και υμνογραφία, μεταξύ των οποίων ο Ανδρέας Κρήτης, οι Κύριλλος και Μεθόδιος και ο Γρηγόριος Παλαμάς^[37]. Το 732 μ.Χ. ολόκληρη η Ελλάδα υπάχθηκε στη δικαιοδοσία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως με διαταγή του Λεόντα Γ' του Ισαύρου^[38]. Το 961 μ.Χ. ο Αθανάσιος ο Αθωνίτης ίδρυσε την Ιερά Μονή της Μεγίστης Λαύρας στο Άγιο Όρος, το οποίο έμελλε να γίνει το πιο σημαντικό μοναστικό κέντρο όλης της Ανατολικής Ορθοδοξίας^[39].

Τυπικά οι Έλληνες υπό την Οθωμανική κατοχή, ως μιλλέτ, δηλαδή θρησκευτική ομάδα, είχαν το δικαίωμα να ακολουθήσουν τη θρησκεία τους. Το Οικουμενικό Πατριαρχείο μετά την Άλωση, αποτέλεσε τμήμα του φορολογικού μηχανισμού του οθωμανικού κράτους καθώς επίσης και μηχανισμός ελέγχου του τοπικού πληθυσμού^[40]. Ωστόσο, οι πιέσεις από τους μουσουλμάνους για αλλαγή θρησκείας, οι προσηλυτισμοί διά της βίας και η ανασφάλεια της ζωής των Χριστιανών, που θεωρούνταν πολίτες δεύτερης κατηγορίας, ήταν υπαρκτά φαινόμενα και οδήγησαν σε ευρύ κρυπτοχριστιανισμό, ενώ υπήρξαν και Χριστιανοί που πέθαναν για την πίστη τους και ονομάστηκαν νεομάρτυρες^[40]. Στον ελλαδικό κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας σημειώθηκε το φαινόμενο του κρυπτοχριστιανισμού, δηλαδή η επιφανειακή αποδοχή του ισλαμισμού και η κρυφή λατρεία του χριστιανισμού.

Η ύπαρξη κρυπτοχριστιανών τεκμηριώνεται κυρίως στην Κρήτη (τουρκοκρητικοί) αλλά και στα Δωδεκάνησα, σε περιοχές της Θεσσαλίας και Μακεδονίας (Βαλλαχάδες) και αλλού. Πολλοί χριστιανοί που αναγκάστηκαν να εξισλαμισθούν ολοκληρωτικά ή παρέμειναν κρυπτοχριστιανοί, ακολούθησαν τον Μπεκτασισμό, επειδή τον θεωρούσαν πλησιέστερο προς τη χριστιανική θρησκεία.^[41]

Νεότεροι χρόνοι

Αμέσως μετά την Επανάσταση του 1821, η Α' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου ψήφισε το πρώτο Ελληνικό Σύνταγμα, όπου προβλεπόταν σύνδεση της Ελληνικής ιθαγένειας με την πίστη στον Χριστό. Χαρακτηριστικά, το κείμενο ορίζει: «Οσοι αυτόχθονες κάτοικοι της επικρατείας της Ελλάδος πιστεύουσιν εις Χριστόν, εισίν Έλληνες, και απολαμβάνουσιν ἀνευ τινός διαφοράς όλων των πολιτικών δικαιωμάτων»^[42]. Το ίδιο Σύνταγμα προέβλεπε ότι «επικρατούσα θρησκεία εις την Ελληνικήν επικράτειαν είναι η της Ανατολικής Ορθοδόξου του Χριστού Εκκλησίας»^[43], διάταξη που επαναλήφθηκε ουσιαστικώς αναλλοίωτη σε όλα τα επόμενα Ελληνικά Συντάγματα, και προέβλεπε για την ίδρυση θέσης υπουργού της Θρησκείας^[43].

Κατά τη διάρκεια της Αντιβασιλείας, εισήχθησαν διαφορετικά πρότυπα οργάνωσης της Εκκλησίας, με το Διάταγμα της 23ης Ιουλίου 1833 να ορίζει μεταξύ άλλων τα εξής: *Η Ορθόδοξη Ανατολική Αποστολική Εκκλησία του Βασιλείου της Ελλάδος, εν Πνεύματι μη αναγνωρίζουσα άλλην κεφαλήν, παρά τον θεμελιωτήν της Χριστιανικής πίστεως τον Κύριον και Σωτήρα ημών Ιησούν Χριστόν, κατά δε το διοικητικόν μέρος ἔχουσα αρχηγόν τον Βασιλέα της Ελλάδος, είναι αυτοκέφαλος και ανεξάρτητος από πάσης άλλης εξουσίας, φυλαττομένης απαραχαράκτου της δογματικής ενότητος, κατά τα παρά πασών των ορθοδόξων Ανατολικών εκκλησιών ανέκαθεν πρεσβευόμενα*^[44]. Το διάταγμα όριζε ότι «η υπέρτατη εκκλησιαστική εξουσία εναπόκειται, υπό την του Βασιλέως κυριαρχίαν»^[45], χωρίς την έγκριση του οποίου δεν μπορούσε να κοινοποιηθεί ή να εκτελεστεί καμία συνοδική απόφαση^[46].

Βάσει του ισχύοντος Συντάγματος του 1975/2008, οι σχέσεις του ελληνικού κράτους με την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία ρυθμίζονται από το σύστημα της «νόμων κρατούσας πολιτείας»^[47]. Στο σύστημα αυτό η πολιτεία επεμβαίνει στα της εκκλησίας, όχι όμως με βίαια μέσα, αλλά η ανάμειξη της οροθετείται από νόμους και εκφράζεται με νόμους, παράλληλα δε κατοχυρώνεται συνταγματικά η θρησκευτική ελευθερία^[48].

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια πτώση στη στατιστικώς αποτυπούμενη θρησκευτικότητα. Από το 2006 ως το 2015 το ποσοστό των Ελλήνων που δήλωναν θρησκευόμενοι σε διαχρονική έρευνα της Kappa Research μειώθηκε κατά 34%^[49]. Σύμφωνα με την Lina Molokotos-Liederman, το Ορθόδοξο Χριστιανικό δόγμα αποτελεί ουσιαστικό στοιχείο της Ελληνικής εθνικής ταυτότητας^[50]. Σύμφωνα με έρευνα της Pew Research, στην Ελλάδα το 54% θεωρεί ότι είναι αρκετά σημαντικό να είναι κανείς Χριστιανός για να θεωρείται πραγματικός Έλληνας. Το ποσοστό είναι μεγαλύτερο σε μεγαλύτερες ηλικίες

και γενικά είναι αρκετά ψηλότερο από το αντίστοιχο ερώτημα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες (7% στην Σουηδία, 8% στην Ολλανδία).^[51]

Σύνταγμα και θρησκευτικά θέματα

Στο προοίμιο του Συντάγματος γίνεται επίκληση «εις το όνομα της Αγίας και Ομοουσίου και Αδιαιρέτου Τριάδος», και η θρησκεία της «Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας του Χριστού» αναγνωρίζεται ως «επικρατούσα θρησκεία στην Ελλάδα» στο Άρθρο 3 του Συντάγματος.^[8] Στην 1η παράγραφο του ίδιου άρθρου, το Σύνταγμα ρυθμίζει τις εκκλησιαστικές σχέσεις μεταξύ της «Ορθόδοξης Εκκλησίας της Ελλάδας, που γνωρίζει κεφαλή της τον Κύριο ημών Ιησού Χριστό» και της «Μεγάλης Εκκλησίας της Κωνσταντινούπολης», ενώ η 3η παράγραφος του ίδιου άρθρου απαγορεύει την μετάφραση της Αγίας Γραφής χωρίς την έγκριση της Ορθόδοξης Εκκλησίας.^[8]

Για την έννοια του όρου «επικρατούσα θρησκεία» έχουν διατυπωθεί κατά καιρούς διάφορες θεωρίες^[52]. Το 2015, το Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων δήλωσε ότι «η αναγνώριση αυτή έχει αποκλειστικά διαπιστωτικό χαρακτήρα ο οποίος οφείλεται στο γεγονός ότι η μεγάλη πλειοψηφία των Ελλήνων (σε ποσοστό άνω του 90%) συνδέεται με την Ορθόδοξη Εκκλησία»^[53]. Σύμφωνα με το συνταγματολόγο Ευάγγελο Βενιζέλο: «... ο όρος «επικρατούσα θρησκεία» έχει ένα περιεχόμενο αφενός μεν ιστορικό και πολιτισμικό, το οποίο δεν είναι νομικά κρίσιμο, αφετέρου δε ένα περιεχόμενο πραγματολογικό, που είναι νομικά κρίσιμο εφόσον περιγράφει την ορθόδοξη εκκλησία ως το πολυπληθέστερο συλλογικό υποκείμενο άσκησης της θρησκευτικής ελευθερίας υπό όλες τις εκδοχές και σε σχέση πάντοτε με όλο τον άλλο κατάλογο των Συνταγματικών δικαιωμάτων...»^[54]. Υπάρχει όμως και η άποψη πως οι διατάξεις αυτές ανακηρύσσουν μια επίσημη θρησκεία^{[55][56]} του κράτους

Στο Άρθρο 13 του Συντάγματος κατοχυρώνεται συνταγματικά το δικαίωμα της θρησκευτικής ελευθερίας.^[9]

Το Άρθρο 14 που αφορά στην ελευθερία του λόγου, αναφέρει πως μεταξύ των εξαιρέσεων στις οποίες επιτρέπεται η άμεση κατάσχεση εντύπων ύστερα από παραγγελία εισαγγελέα, ανήκει η «προσβολή της χριστιανικής και κάθε άλλης γνωστής θρησκείας».^[57] Ως γνωστή θρησκεία τεκμαίρεται από το νόμο «κάθε θρησκεία και δόγμα που για την άσκηση της δημόσιας λατρείας της, τελεί σε ισχύ σχετική άδεια ίδρυσης και λειτουργίας ναού ή ευκτήριου οίκου της»^[58].

Επίσης, στο Άρθρο 16 αναφέρεται πως «η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και μεταξύ άλλων έχει σκοπό την ανάπτυξη της θρησκευτικής συνείδησης των Ελλήνων»^[59]. Ορισμένοι άθεοι αλλά και μετριοπαθείς χριστιανοί θεωρούν ότι το κράτος δεν πρέπει να κάνει κατήχηση αφού έτσι παραβιάζεται το δικαίωμα των παιδιών στην αυτονομία και διαγράφεται το όριο ανάμεσα στην Επιστημονική γνώση και την Θρησκευτική πίστη.^{[60][61][62]} Επίσης, το Σύνταγμα ορίζει ειδικό καθεστώς για την περιοχή του Αγίου Όρους.

Ιστορία

Πρωτοχριστιανικοί χρόνοι και Βυζάντιο

Η ίδρυση Χριστιανικής [Εκκλησίας](#) στον ελλαδικό χώρο ανάγεται στην πρώτη ιεραποστολική περιοδεία του [Αποστόλου Παύλου](#) στα [49 μ.Χ.](#) Ο ίδιος μετά από όραμα, που φέρεται να του παρουσιάστηκε στην Τρωάδα πέρασε στην [Ελλάδα](#) και ίδρυσε εκκλησίες στους [Φιλίππους](#), [Θεσσαλονίκη](#), [Βέροια](#), [Αθήνα](#), [Κόρινθο](#) και [Νικόπολη](#). Στην Εκκλησία της Θεσσαλονίκης μάλιστα απέστειλε και τις δύο πρώτες του επιστολές, που είναι τα παλαιότερα κείμενα του [Κανόνα της Καινής Διαθήκης](#).

Σημαντικό γεγονός των πρώτων χριστιανικών χρόνων είναι η επίσκεψη στην Αθήνα του μεγάλου [Εκκλησιαστικού Πατέρα](#) και [Θεολόγου Ωριγένη](#). Ο Ωριγένης άφησε δυνατές εντυπώσεις στην Αθήνα και βοήθησε στην επίλυση των εσωτερικών ζητημάτων της τοπικής Εκκλησίας.

Οι διωγμοί εναντίον των Χριστιανών ανέκοψαν την πρόοδο του Χριστιανισμού στην Ελλάδα. Υπήρξε μεγάλο πλήθος Χριστιανών μαρτύρων σε όλη την επικράτεια, με ιδιαίτερα εξέχουσες προσωπικότητες, όπως ο [Διονύσιος ο Αρεοπαγίτης](#), πρώτος επίσκοπος Αθηνών, ο Θεσσαλονικεύς [μεγαλομάρτυς Δημήτριος](#), ο [Λεωνίδας επίσκοπος Αθηνών](#) και πολλοί άλλοι. Στους διωγμούς έθεσε οριστικά τέρμα ο [Μέγας Κωνσταντίνος](#) με το [Διάταγμα των Μεδιολάνων](#).

Ο Άγιος Γεώργιος Διδυμοτείχου όπου έγινε η στέψη του αυτοκράτορα Ιωάννη Καντακουζηνού το [1341](#) (σήμερα Αρμένικη Σουρπ Κεβόρκ).

Από τον 4ο αιώνα η επικράτεια του Ανατολικού Ιλλυρικού εξαρτάται κανονικά από την [Εκκλησία της Ρώμης](#), αν και πολιτικά υπάγεται στο ανατολικό τμήμα της [Ρωμαιϊκής Αυτοκρατορίας](#). Την περίοδο της [Εικονομαχίας](#), λόγω της αντίθεσης της Ρώμης προς την εικονομαχική πολιτική του Αυτοκράτορα [Λέοντα Ισαύρου](#), ο ίδιος υπάγει το Ανατολικό Ιλλυρικό στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης. Η διοικητική υπαγωγή στο Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως θα κρατήσει 1100 χρόνια, όλη την βυζαντινή περίοδο και τα χρόνια της οθωμανικής κατοχής.

Νεοελληνικό κράτος και Αυτοκεφαλία

Ο λόγιος κληρικός Θεόκλητος Φαρμακίδης

Η Α' Εθνική συνέλευση της Επιδαύρου στα 1821 και η Γ' της Τροιζήνας στα 1827 όρισαν τρόπους προσωρινής λειτουργίας της εκκλησιαστικής διοίκησης του αρτισύστατου νεοελληνικού κράτους. Ο Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας διόρισε εκκλησιαστική επιτροπή στα 1828 και η Δ' Εθνική συνέλευση του Άργους κατέστησε Γραμματεία Εκκλησιαστικών και Δημόσιας Παιδείας.

Ο αρμόδιος για τα Εκκλησιαστικά του Συμβουλίου της Οθωνικής Αντιβασιλείας Μάουρερ το 1833 συγκρότησε κληρικολαϊκή Νομοπαρασκευαστική επιτροπή στις 27 Μαρτίου 1833, υπό την προεδρία του Σπυρίδωνα Τρικούπη, με σκοπό την εκπόνηση οριστικού σχεδίου διοίκησης. Βάσει της γνωμοδότησης αυτής της Επιτροπής, ο αντιβασιλέας Μάουρερ και ο διαφωτιστής ιερωμένος Θεόκλητος Φαρμακίδης προχώρησαν στη σύνταξη Καταστατικού Χάρτη για τη διοίκηση της Εκκλησίας, ο οποίος όμως δεν επικυρώθηκε ποτέ. Συγχρόνως συνέταξαν κείμενο βασιλικού διατάγματος για την ανακήρυξη του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδος, με την απόσπασή της από την κανονική δικαιοδοσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου.

Στις 25 Ιουλίου 1833 επικυρώθηκε από το Βασιλιά Όθωνα το βασιλικό διάταγμα με τον τίτλο «Διακήρυξις περί της Ανεξαρτησίας της Εκκλησίας της Ελλάδος» και διορίστηκε η πρώτη πενταμελής Διαρκής Σύνοδος Ιεραρχών. Η «Διακήρυξις» αυτή αποτέλεσε στην πράξη και τον πρώτο Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Ελλάδος, με βάση τις διατάξεις του οποίου αυτή διοικήθηκε ουσιαστικά από την Πολιτεία μέχρι το 1852. Η μονομερής ενέργεια της Πολιτείας να προχωρήσει στην ανακήρυξη του αυτοκεφάλου εξόργισε το Οικουμενικό Πατριαρχείο, το οποίο διέκοψε την κανονική κοινωνία με την ελλαδική εκκλησία, χωρίς όμως και να την κηρύξει σχισματική. Για κάποιους η αυτοκεφαλία ήταν αναγκαία για την Εκκλησία τη Ελλάδος, προκειμένου να απαλλαγεί διοικητικά από το ευρισκόμενο εντός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και ενδεχομένως ελεγχόμενο από αυτήν Οικουμενικό Πατριαρχείο, για άλλους αντίθετα ήταν τέχνασμα του Μάουρερ για να την θέσει υπό τον έλεγχό του και απαρχή της «κρατικοποίησής» της.

Μετά την Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου του 1844 η Εθνοσυνέλευση επικύρωσε τον Καταστατικό Χάρτη με ελάχιστες αλλαγές. Στα 1850 οι ιεράρχες της ελλαδικής εκκλησίας απευθύνουν επιστολή προς το Οικουμενικό Πατριαρχείο ζητώντας την ανακήρυξη αυτοκεφαλίας. Έτσι στις 29 Ιουνίου 1850 το Οικουμενικό

Πατριαρχείο εξέδωσε τον Συνοδικό Τόμο (απόφαση) ανακήρυξης, μην αναγνωρίζοντας το διάστημα των ετών 1833-1850 ως κανονικό χρόνο αυτοκέφαλης διοίκησης.

Την πολιτική ένωση της Εππανήσου με την Ελλάδα το 1864 ακολούθησε και εκκλησιαστική ένωση σύμφωνα με τον Τόμο που εξέδωσε το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Το ίδιο συνέβη με τις Μητροπόλεις της Θεσσαλίας και ενός τμήματος της Ηπείρου όταν απελευθερώθηκαν στα 1882.

Νέες Χώρες

Μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους στην Ελλάδα διαμορφώθηκαν δύο εκκλησιαστικές διοικήσεις. Μία της Αυτοκεφάλου Εκκλησίας της Ελλάδος και μία των Επαρχιών του Οικουμενικού Θρόνου στις νεοαπελευθερωθείσες περιοχές με κύριο μοχλό διοίκησης τη Σύνοδο Ιεραρχών υπό τον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο Αλεξιάδη.

Το πρόβλημα διευθετήθηκε με την έκδοση, στα 1927, νόμου της Ελληνικής Πολιτείας, καθώς και δύο Πράξεων από το Οικουμενικό Πατριαρχείο και την Εκκλησία της Ελλάδος το 1928, με τις οποίες παραχωρήθηκαν «επιτροπικώς» οι Μητροπόλεις των λεγομένων Νέων Χωρών στην Εκκλησία της Ελλάδος, πνευματικά όμως παρέμειναν υπό τη δικαιοδοσία του Οικουμενικού Θρόνου. Οι Μητροπολίτες των Νέων Χωρών θα μνημόνευαν τον Πατριάρχη ως προκαθήμενο της Εκκλησίας κατά τη Θεία λειτουργία και, ενώ θα εκλέγονταν από την Ιερά Σύνοδο της Ιεραρχίας της Ελλάδος, ο Πατριάρχης θα είχε λόγο στην εκλογή τους, διατηρώντας το δικαίωμα να διαγράφει υποψηφίους από το σχετικό κατάλογο. Το καθεστώς αυτό προκάλεσε κατ' επανάληψιν προστριβές μεταξύ των δύο εκκλησιών, κατά τις οποίες το Πατριαρχείο κατηγορούσε την Εκκλησία της Ελλάδος για αθέτηση των υποχρεώσεών της και αγνωμοσύνη προς τη «Μητέρα Εκκλησία», ενώ η Εκκλησία της Ελλάδος κατηγορούσε τον Οικουμενικό Θρόνο για ανάμιξη στα εσωτερικά της και προσπάθεια επιβολής εμπίστων του στις Μητροπόλεις.

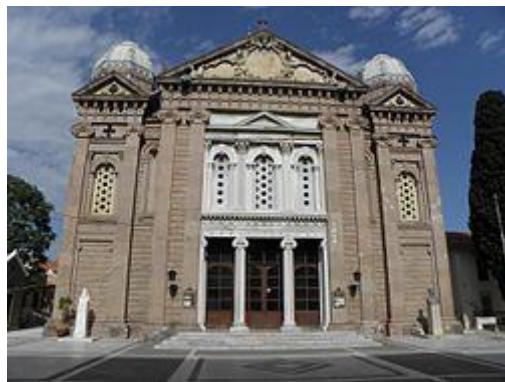
Η μεγαλύτερη ως τώρα κρίση ξέσπασε την άνοιξη του 2004, με αφορμή την εκλογή των νέων Μητροπολιτών Θεσσαλονίκης, Σερβίων & Κοζάνης και Ελευθερουπόλεως. Κατά τη διαδικασία της εκλογής, ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, ακολουθώντας τη διαμορφωθείσα από τους προκατόχους του τακτική, δεν απέστειλε στο Οικουμενικό Πατριαρχείο τον κατάλογο των εκλογίμων, όπως προβλεπόταν από την Πατριαρχική Πράξη του 1928. Το Πατριαρχείο συγκάλεσε Μείζονα, Ενδημούσα Σύνοδο, η οποία αποφάσισε τη διακοπή της κοινωνίας των Αρχιερέων του Οικουμενικού Θρόνου με τον Αρχιεπίσκοπο Χριστόδουλο. Τελικά, μετά από αμοιβαίες υποχωρήσεις, οι νεοεκλεγέντες Μητροπολίτες αναγνωρίστηκαν και νέα Μείζων, Ενδημούσα Σύνοδος ήρε την ακοινωνησία με τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και αποκατέστησε τη μνημόνευση του ονόματός του στα δίπτυχα της Εκκλησίας της Κωνσταντινουπόλεως.

Οργάνωση και διοίκηση

Μητροπόλεις

Ο Ιερός Ναός του Αγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης.

Ο Ιερός Ναός του Αγίου Θεράποντος στη Μυτιλήνη

Η Εκκλησία της Ελλάδος, πέραν της Αρχιεπισκοπής Αθηνών, αποτελείται από 81 Μητροπόλεις. Οι 36 Μητροπόλεις των λεγόμενων «Νέων Χωρών», έχουν παραχωρηθεί επιτροπικώς από το [Οικουμενικό Πατριαρχείο](#) στην Εκκλησία της Ελλάδος.

Διοικητικά περιλαμβάνει τις Μητροπόλεις που ανήκαν στο ελληνικό κράτος ως τους [Βαλκανικούς Πολέμους](#) και αυτές των λεγομένων «Νέων Χωρών», οι οποίες προστέθηκαν μετά, οι τελευταίες όμως της παραχωρήθηκαν «επιτροπικώς» και υπάγονται πνευματικά στο Οικουμενικό Πατριαρχείο σύμφωνα με την Πράξη του [1928](#). Στην Εκκλησία της Ελλάδος δεν υπάγονται η [Εκκλησία της Κρήτης](#), η οποία είναι ημιαυτόνομη, με δική της Σύνοδο και Αρχιεπίσκοπο, καθώς και οι Μητροπόλεις της [Δωδεκανήσου](#), οι οποίες υπάγονται και διοικητικά απευθείας στο Οικουμενικό Πατριαρχείο.

Διέπεται από το συνοδικό σύστημα, δηλαδή οι αποφάσεις λαμβάνονται από όλους τους [Μητροπολίτες](#) σε [σύνοδο](#) κατά πλειοψηφία και προκαθημένη θεωρείται η Ιερά Σύνοδος με τιμητική απόδοση του τίτλου του προέδρου στον [Αρχιεπίσκοπο](#). Ανώτατη Εκκλησιαστική Αρχή έχει την Ιερά Σύνοδο της Ιεραρχίας (Ι.Σ.Ι.), που συγκροτείται με Πρόεδρο τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος και όλους τους εν ενεργείᾳ Μητροπολίτες. Διαρκές διοικητικό όργανο, το οποίο αποφασίζει για τα τρέχοντα θέματα είναι η Διαρκής Ιερά Σύνοδος (Δ.Ι.Σ.).

Συμμετοχή λαϊκών

Μέχρι την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά οι εγγεγραμμένοι στους ενοριακούς καταλόγους κάθε ενορίας εξέλεγαν με ψηφοφορία τους επιτρόπους (που σήμερα είναι γνωστοί ως «εκκλησιαστικοί σύμβουλοι») και τον εφημέριο της ενορίας τους, τον οποίο εν συνεχεία χειροτονούσε ο τοπικός επίσκοπος. Με τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου οι εξουσίες αυτές περιήλθαν στα χέρια του κατά τόπους μητροπολίτη, που διορίζει τον εφημέριο της κάθε ενορίας και, με πρότασή του εφημέριου, τέσσερεις εκκλησιαστικούς συμβούλους που τον βοηθούν στο έργο του. Το σύστημα αυτό ισχύει ως σήμερα.

Πηγές:

1. «Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe (Αγγλικά)». Pew Research Center. 10 Μαΐου 2010
2. καπα Research (14-04-2015). «Έρευνα για το Πάσχα και τη Θρησκεία». Ανακτήθηκε στις 10/8/2017.[↑]
3. «A History of the Church», Philip Hughes, Sheed & Ward, rev ed 1949, vol I chapter 6.^[1]
4. ↑ Kirsch, Jonathan (2005). *God Against The Gods: The History of the War Between Monotheism and Polytheism*. New Jersey, U.s.a: Penguin, σελ. 200-201. [ISBN 0142196339](#).
5. ↑ MacMullen, «Christianizing The Roman Empire A.D.100-400», Yale University Press, 1984, ([ISBN0-300-03642-6](#))
6. ↑ καρά, Ε., Τζεδόπουλος, Γ. 2015. Οθωμανικό κράτος και χριστιανικές Εκκλησίες. Στο Γκαρά, Ε., Τζεδόπουλος, Γ. 2015. Χριστιανοί και μουσουλμάνοι στην οθωμανική αυτοκρατορία. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα:Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/2884>
7. ↑ Τμήμα Α΄, Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος, Επίδαιρος 1822
8. ↑Άρθρο 3 του Συντάγματος της Ελλάδας, ΦΕΚ 120 Α΄/27-6-2008
9. ↑Άρθρο 13 του Συντάγματος της Ελλάδας, ΦΕΚ 120 Α΄/27-6-2008
10. ↑ «Ειδικό Ευρωβαρόμετρο» (PDF). Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2010. Ανακτήθηκε στις 09/09/2017. Ελέγχτε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate= (βοήθεια)
11. ↑ Χιώτης, Βασίλης (11 Απρ. 2015). «Δημοσκόπηση Κάπτα Research: Χριστιανοί ορθόδοξοι αλλά... μια φορά τον χρόνο». Το Βήμα. <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=694021>. Ανακτήθηκε στις 23 Σεπ. 2016.
12. ↑ «Religious Belief and National Belonging in Central and Eastern Europe (Αγγλικά)». Pew Forum. Pew Research Center. 10 Μαΐου 2017. Ανακτήθηκε στις 12-09-2017. Ελέγχτε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate= (βοήθεια)
13. ↑ Σκοπός της ανασκαφής που διενεργήθηκε το 1968 και το 1969 ήταν η εξερεύνηση, η τεκμηρίωση και η εξακρίβωση των χρονολογικών και πολιτισμικών συσχετισμών ανάμεσα στις προϊστορικές ομάδες του Αιγαίου και των Βαλκανίων και η κατανόηση της κοινωνικής ανάπτυξης, ζωτικής για την ανάδυση της εποχής του χαλκού στην Ευρώπη. Τα γυναικεία ειδώλια που ανασκάφτηκαν, ήταν για την Γκιμπούτας άλλη μία απόδειξη της συνέχειας της λατρείας της Μεγάλης Θεάς, όχι όμως και για τον Ρένφριου, ο οποίος αποδέχεται μεν πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις της μέσης νεολιθικής άλλες βορειότερες πολιτιστικές ομάδες, αλλά διατηρεί επιφυλάξεις σε ό,τι σχετίζεται με τον ορισμό της θρησκείας, την οποία στο δεδομένο πλαίσιο ορίζει μάλλον ως μετάδοση συμβόλων. Bl. Renfrew C. 2006, 160.
14. ↑ Αυτές υπήρξαν οι πρωταρχικές απόψεις που διατυπώθηκαν από τον Άξελ Πέρσον πίσω στα 1940. Bl. Persson Axel W. 1942 *The Religion of Greece in*

Prehistoric Times, στο («Sather Classical Lectures», XVII.) *University of California Press, Berkeley and Los Angeles*.

15. ↑Πράξεις των Αποστόλων, κεφάλαιο 16, κείμενο Αντωνιάδη 1904
16. ↑Πράξεις των Αποστόλων, Κεφάλαιο 17, κείμενο Αντωνιάδη 1904
17. ↑Πράξεις των Αποστόλων, κεφάλαιο 18, κείμενο Αντωνιάδη 1904
18. ↑Πράξεις των Αποστόλων, κεφάλαιο 16, στίχος 14, κείμενο Αντωνιάδη 1904
19. ↑Πράξεις των Αποστόλων, κεφάλαιο 18, κείμενο Αντωνιάδη
20. ↑ «*The Historic Centre (Chorá) with the Monastery of Saint-John the Theologian and the Cave of the Apocalypse on the Island of Pátmos*». UNESCO. Ανακτήθηκε στις 17/9/2017. Ελέγξτε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate= (βοήθεια)
21. ↑ Hughes, Philip. «*A History of the Church*». Volume 1, Chapter 5. Ανακτήθηκε στις 17/9/2017. Ελέγξτε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate= (βοήθεια)
22. ↑ Williams, Travis B. (2012). *Persecution in 1 Peter: Differentiating and Contextualizing Early Christian Suffering*. BRILL, σελ. 60-61.
23. ↑Λακτάντιος, De Mortibus Persecutorum, 12.1
24. ↑Ευσεβίου Εκκλησιαστική Ιστορία, 8.2.4, 9.10.8
25. ↑de Ste Croix, «Aspects», 77
26. ↑ Simon Corcoran, The Empire of the Tetrarchs: Imperial Pronouncements and Government, AD 284-324, σελίδα 186
27. ↑ MacMullen, «Christianizing The Roman Empire A.D.100-400», Yale University Press, 1984, (ISBN0-300-03642-6)
28. ↑ Eusebius Pamphilus and Schaff, Philip (Editor) and McGiffert, Rev. Arthur Cushman, Ph.D. (Translator) NPNF2-01. *Eusebius Pamphilus: Church History, Life of Constantine, Oration in Praise of Constantine* quote: «he razed to their foundations those of them which had been the chief objects of superstitious reverence»
29. ↑ Kirsch, J. (2004) *God against the Gods*, pp. 200-1, Viking Compass
30. ↑ «A History of the Church», Philip Hughes, Sheed & Ward, rev ed 1949, vol I chapter 6.[1]
31. ↑Θεοδοσιανός Κώδικας, 16, 1.2
32. ↑ «*Theodosius I*». *Encyclopaedia Britannica*. Ανακτήθηκε στις 18/9/2017. Ελέγξτε τις τιμές ημερομηνίας στο:
33. ↑Θεοδοσιανός Κώδικας, 16.10.12
34. ↑ Averil Cameron, «Christian conversion in late antiquity: some issues», στο Arietta Papaconstantinou, Daniel L. Schwartz, «Conversion in Late Antiquity: Christianity, Islam, and Beyond», Routledge, 3 Μαρτίου 2016, σ. 9-12 και στο edu, σ. 11-15
35. ↑ Averil Cameron, «Christian conversion in late antiquity: some issues», στο Arietta Papaconstantinou, Daniel L. Schwartz, «Conversion in Late Antiquity: Christianity, Islam, and Beyond», Routledge, 3 Μαρ 2016, σ. 16 και στο edu, σ. 22
36. ↑ Τσουλκανάκης Δημήτριος, "Η βυζαντινή παρουσία στους Αγίους Τόπους από το Μέγα Κωνσταντίνο έως την αραβική κατάκτηση", διδακτορική διατριβή, ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ, Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου, Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας Βόλος, 2011, σ. 9
37. ↑Byzantine Theology: Historical Trends and Doctrinal Themes, John Meyendorff
38. ↑ Vailhé, Siméon. «*Greek Church*». Ανακτήθηκε στις 17/9/2017. Ελέγξτε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate= (βοήθεια)
39. ↑ The Cambridge Medieval History Series volumes 1-5, κεφάλαιο Independence of the Greek Church

40. ↑ Speros Vryonis, Jr. «*The Byzantine Legacy and Ottoman Forms.*» **Dumbarton Oaks Papers**, Τόμος 23/24 (1969/1970), σελίδες 299-300.
41. ↑ [Stavro Skendi, «Crypto-Christianity in the Balkan Area under the Ottomans», *Slavic Review*, 26, No. 2 \(Jun., 1967\), pp. 227-246](#)
42. ↑ Τμήμα Β', Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος, Επίδαιρος 1822
43. ↑ Τμήμα Γ', Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος, Επίδαιρος 1822
44. ↑ Άρθρον 1, Διάταγμα της 23ης Ιουλίου 1833, ΦΕΚ 23/1833
45. ↑ Άρθρον 2, Διάταγμα της 23ης Ιουλίου 1833, ΦΕΚ 23/1833
46. ↑ Άρθρον 9, Διάταγμα της 23ης Ιουλίου 1833, ΦΕΚ 23/1833
47. ↑ Τσάτσος, Δημήτριος (1993). *Συνταγματικό Δίκαιο*. Κομοτηνή: Αν. Σάκκουλα, σελ. 603.
48. ↑ Παπαστάθης, Χαράλαμπος (2007). *Έκκλησιαστικό Δίκαιο, τεύχος Β'*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σελ. 27.
49. ↑ Χιώτης, Βασίλης (11 Απρ. 2015). [«Δημοσκόπηση Καπτα Research: Χριστιανοί ορθόδοξοι αλλά... μια φορά τον χρόνο»](#). *To Βήμα*. <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=694021>. Ανακτήθηκε στις 23 Σεπ. 2016.
50. ↑ [Lina Molokotos-Liederman, Identity crisis: Greece, orthodoxy, and the European Union. *Journal of Contemporary Religion* 18:3, 2003, περίληψη](#).
51. ↑ [«4. Faith: Few strong links to national identity»](#) (στα αγγλικά). *Pew Research Center's Global Attitudes Project*. 2017-02-01. <http://www.pewglobal.org/2017/02/01/faith-few-strong-links-to-national-identity/#religion-and-national-identity-in-europe-canada-and-australia>. Ανακτήθηκε στις 2017-12-29.
52. ↑ [«Θρησκευτική Ελευθερία και Επικρατούσα Θρησκεία»](#) (PDF). Ανακτήθηκε στις 12/9/2017. Ελέγχετε τις τιμές ημερομηνίας στο: |accessdate= (βοήθεια)
53. ↑ [Άλμα πάνω, στο: 53.0 53.1](#) Τμήμα Θρησκευτικών Ελευθεριών και Διαθρησκευτικών Σχέσεων, Γενική Γραμματεία Θρησκευμάτων (2015). *Περιστατικά εις βάρος Χώρων Θρησκευτικής Σημασίας στην Ελλάδα: Έκθεση 2015*. Αθήνα: Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, σελ. 22.
54. ↑ Βενιζέλος, Ευάγγελος (2000). *Οι Σχέσεις Κράτους και Εκκλησίας ως συνταγματικά ρυθμισμένες*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σελ. 146.
55. ↑ Μάνεσης, Αριστόβουλος (xx). *Συνταγματικά Δικαιώματα, α' ατομικές ελευθερίες, πανεπιστημιακές παραδόσεις*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σελ. 256.
56. ↑ Πουλής, Γεώργιος (1982). «Τα συνταγματικά πλαίσια κράτους και εκκλησίας». *Αρμενόπουλος, τεύχος 12*.
57. ↑ [Άρθρο 14 του Συντάγματος της Ελλάδας](#), ΦΕΚ 120 Α'/27-6-2008
58. ↑ [Άρθρο 17 Νόμου 4301/2014](#), ΦΕΚ Α' 223/07-10-2014
59. ↑ [Άρθρο 16 του Συντάγματος της Ελλάδας](#), ΦΕΚ 120 Α'/27-6-2008
60. ↑ [«Επικίνδυνα Θρησκευτικά»](#). *Η Εφημερίδα των Συντακτών*. 2016-10-03. <http://www.efsyn.gr/arthro/epikindyna-thriskeytika>. Ανακτήθηκε στις 2017-09-05.
61. ↑ [«Τι προτείνει η Ένωση Αθέων για τα θρησκευτικά»](#). <http://news247.gr/eidiseis/koinonia/ti-proteinei-h-enwsh-athewn-gia-ta-thrhskeytika.3958590.html>. Ανακτήθηκε στις 2017-09-05.
62. ↑ [«Θρησκεία και εκπαίδευση. Το ιστορικό και συνταγματικό πλαίσιο της θρησκευτικής εκπαίδευσης»](#). gr. <https://www.constitutionalism.gr/2034-triskeia-kai-ekpaideysi-to-istoriko-kai-syntagmati/>. Ανακτήθηκε στις 2017-09-05.
63. ↑ [Άρθρο 105 του Συντάγματος της Ελλάδας](#), ΦΕΚ 120 Α'/27-6-2008